

УДК 81'373.2

ОСОБЛИВОСТІ АСОЦІАТИВНОГО ВЖИВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ МОВНИХ ОДИНИЦЬ У ВТОРИННІЙ НОМІНАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ НАЗВ НАЦІОНАЛЬНИХ КОМАНД З РЕГБІ)

На сучасному етапі розвитку лінгвістичних студій когнітивна і культурологічна складові, значною мірою взаємопов'язані, становлять основу методологічної парадигми мовознавства. Останнє вивчає передусім питання, пов'язані з живим функціонуванням мови, її значенням у розбудові концептуальної картини світу, нагромадженні досвіду етносу та символізації реалій на етнокультурному тлі. З огляду на це, дослідження когнітивних та лінгвокультурних аспектів мовної номінації покликані означити способи сприйняття та осмислення реального світу індивідом крізь призму своєї мови, яка є відображенням навколишнього світу в його свідомості та відчуттях.

Розробці проблематики когнітивних та лінгвокультурних аспектів номінації, а також етнокультурної специфіки національно-маркованих елементів мови, присвячено праці ряду дослідників, зокрема А. Вежбицької, В. Жайворонка, М. Кочергана, О. Кубрякової, Д. Лакоффа, С. Тер-Мінасової, А. Уфимцевої, Ч Філлмора та ін. В означених працях представлено важливе теоретичне підґрунтя для подальших прикладних досліджень, зокрема вивчення особливостей вживання етноспецифічних концептів з метою самоідентифікації та самовиділення у процесі міжкультурної комунікації.

З огляду на означене, метою статті постає дослідження особливостей асоціативного вживання національно-маркованих мовних одиниць у вторинній номінації на прикладі назв національних команд з регбі, потенційно насичених етнокультурними смислами.

Важливим аспектом вивчення асоціативного потенціалу національно-маркованих мовних одиниць у вторинній номінації є проблема співвідношення значення і смислу тієї чи тієї мовної одиниці. О. Лурія пропонує такий підхід до розмежування цих понять:

- значення – це об'єктивно сформована у процесі розитку мови система зв'язків, що включають те чи те слово;
- смисл – це індивідуальне значення слова, виокремлене з об'єктивної системи зв'язків; воно складається з тих значень, які мають відношення до специфічної ситуації [2, 53].

Індивід оволодіває національним і загальнолюдським досвідом та має власне сприйняття об'єктивного світу, засвоюючи значення різних слів. Оскільки ж значення є стійкою системою узагальнень, об'єктивно властивою людям взагалі, то поряд зі значенням індивід оволодіває механізмами зв'язків, у які вступає та чи та мовна одиниця. Смисл відіграє роль специфічної реалізації значення слова у конкретній комунікативній, пізнавальній чи мислительній ситуації. Смисл мовної одиниці реалізується у такому аспекті, якого вимагає відповідна ситуація.

Об'єктивний характер значення та існування стійкої системи зв'язків дозволяє говорити про загальнолюдський характер деяких значень етноспецифічної мовної одиниці, оскільки одне її значення може бути властиве багатьом мовам і відображати такий образ світу, який сприймається умовно однаково представниками різних етносів та культур. Водночас смисл національно-мовної одиниці є реалізацією значень загальнолюдського характеру в процесі відображення етноспецифічної картини світу або ж у лінгвопсихологічних процесах, притаманних тій чи тій культурі [4].

Коллективні когнітивні простори та лінгвокогнітивна база є «національно-детермінованими та національно-маркованими, оскільки основою когнітивних просторів (колективних та індивідуальних) постає когнітивна база того національно-лінгво-культурного суспільства, яке є рідним для носія/носіїв такого когнітивного простору» [1, 163]. Таке трактування дає змогу говорити

про взаємозв'язок компонентів цілісного лінгвоментального комплексу, що утворюють стійкі зв'язки, зумовлені взаємодією індивідуального та колективного когнітивного аспекту, які найбільше виявляють себе у асоціативно-вербальному середовищі, зокрема й у процесі вторинної номінації важливих з культурного погляду реалій.

Зупинимось детальніше на особливостях вживання національно-маркованих мовних одиниць у назвах національних збірних з регбі. У статті подаємо лише назви національних збірних команд з регбі, які мають історично закріплене за ними право грати у тестових матчах, тобто команд з найглибшим культурно-історичним підґрунтям.

Аргентина (*Los Pumas*, або *Pumas*) [тут і далі назви команд з джерела 5]. Збірна Аргентини називається *Los Pumas* через зображення звіра на емблемі національної федерації регбі та офіційному вбранні команди, однак насправді зображення не відповідає дійсності – на емблемі знаходиться *ягуар* (*ayaguarete*), а не пума.

Австралія (*Wallabies*). *Wallaby* – представник виду сумчастих ссавців сімейства кенгурових, як правило менший за розміром, ніж кенгуру, інакше кажучи – маленький кенгуру. Символічний зміст назви регбійної команди пов'язаний з уявленням про кенгуру як про символ Австралії, найбільш пізнаваний представник її фауни. Крім того, кенгуру зображений на національному гербі Австралії та емблемі національної команди з регбі.

Канада (*Canucks*). Назва збірної походить від сленгової форми етноніму *канадці*. Іншою поширеною назвою команди є *Maple Leafs*, хоча остання більше асоціюється з хокеєм – канадським національним видом спорту – і, відповідно, з національною збірною командою з хокею.

Кот д'Івуар (*Les Elephants*). *Слон* зображений на національному гербі Кот д'Івуару, тож він вважається «тотемом» національних збірних країни з футболу та регбі. Написання назви французькою мовою пояснюється тим, що Кот д'Івуар – єдина країна, представлена у найвищому світовому дивізіоні з регбі, крім Франції, де офіційною мовою є французька.

Англія (*Red and Whites*). *The Red and Whites* не є доволі поширеною назвою, вона радше відображає візуальне відображення англійського прапору на формі гравців (red and white strips). Іншою розповсюдженою назвою є *The Roses*, що вочевидь є алюзією на використання зображення бутону рози як емблеми Англії, тобто існування стійкої концептуальної асоціативної пари – *England↔Rose*.

Фіджі (*Bati (The Warriors) / Flying Fijians*). *Bati* – традиційна назва воїнів на островах Фіджі. В широкому розумінні концепт також має значення «солдат, охоронець». Етимологія концепту вочевидь пов'язана з уявленням фіджійців про постання воїнської касті з твердого, гострого знаряддя на кшталт «зубів» або «вістря. леза», пор. військо, що постало із зубів дракона у міфі про Кадма. Назва *Flying Fijians* апелює передусім до атрибутивної ознаки етноніму, що є доволі поширеною практикою у неофіційній номінації національних команд з різних видів спорту, і зосереджує увагу на особливих атлетичних здібностях гравців збірної Фіджі.

Франція (*Les Bleus*). Синій колір є традиційним для збірних команд Франції з цілого ряду видів спорту, зокрема і з регбі. Схожий шаблон номінації спостерігаємо також і у збірної Англії (див. вище), і у збірної Італії, яка має неофіційну назву *Azzurri*, яка знову ж таки відсилає до асоціації між формою національних збірних команд та національним прапором тієї чи тієї країни. Крім того, збірну Франції інколи називають *The Cockerels* (хоча значно рідше, ніж *Les Bleus*), що є віднесенням до неофіційного символу Франції – півня (*Gallic rooster*), який, крім того, зображений і на емблемі збірної команди з регбі, і на гербі регбійної федерації.

Грузія (*The Lelos*). Назва *Lelos* походить від *lelo* – стародавньої грузинської гри, яка за характером та правилами багато в чому нагадує сучасне регбі. Згодом термін «*lelo*» був адаптований у сучасній грузинській мові, де він набув значення «спроба» (один із способів набирати очки під час гри у регбі). Загалом же означена назва часто використовується у речівках та скандуваннях

грузинських регбійних фанатів, наприклад, *Lelo, Lelo, Sakartvelo* (Спроба, Спроба, Грузія).

Японія (*The Brave Blossoms*, раніше *The Cherry Blossoms*). Назва збірної Японії з регбі тісно переплітається з концептом «сакура», символом традиційної японської культури. Існує національна традиція милуватися квітами – ханами, а квітуча сакура посідає у цій традиції найважливіше місце. Напевно, етнокультурна значущість символу зумовила вибір емблеми збірної з регбі та національної федерації – гілки сакури з трьома рожевими квітками, а також спричинила появу неофіційної назви національної команди з регбі, причому спостерігаємо поступовий історичний зсув характеристик у назві від суто номінативних (*Cherry*) до атрибутивних (*Brave*).

Намібія (*Welwitschias*). Вельвічія – реліктове дерево, єдиний сучасний вид порядку Вельвічеві. Вельвічія росте виключно на території Анголи та Намібії, тож не дивно, що вона набула символічного значення та стала одним із засобів національної самоідентифікації цих держав. Крім того, вона зображена на національному гербі Намібії. Однак, на емблемі національної команди з регбі зображена не вона, а африканський орлан (*African Fish Eagle*), який є національним символом Зімбабве та Замбії, що наштовхує на думку про двоякий підхід у питанні добору назви та емблеми збірної з огляду на слухове та візуальне сприйняття того чи того символу.

Нова Зеландія (*All Blacks*). Виникнення назви *All Blacks* пов'язане з історичним курйозом, радше ніж з етнокультурною її знаковістю. На початку ХХ століття збірна команда Нової Зеландії, яка мала назву *New Zealand Football Team* (неофіційно її також називали *Maorilanders* або *Colonials*) та грала у формі чорного кольору, прибула до Англії на турнір з регбі. Після першого матчу в одній з лондонських газет з'явилась стаття, у якій зазначалось, що гравці збірної Нової Зеландії грали, наче «*all backs*», тобто «усі у захисті» [3]. Згодом стало відомо, що то була типографська помилка. Насправді ж посилання було до новоствореної назви «*all blacks*», оскільки у тій же газеті йшлося про вигляд гравців: «...*as they are styled by reason of their sable and*

unrelieved costume...» [там само]. Назва набула популярності у Великій Британії, а згодом, по поверненню збірної до Нової Зеландії, стала частиною національної культури. Крім того, збірна команда Нової Зеландії з футболу також традиційно має назву «*All Blacks*».

Португалія (*Os Lobos*). Назва збірної Португалії походить від зооніму «іберійський вовк» (*Iberian Wolf*). Цей вид тварин поширений у північній частині країни, його образ є традиційним для народної культури, а у ряді регіонів навіть спостерігається ставлення до вовка як до тотему. Зображення іберійського вовка на емблемі команди відсутнє.

Румунія (*Oaks*). Символіка оніма *Oaks* залишається мало з'ясованою. Одним із пояснень його використання є популярність дуба як символу міцності та чоловічої сили. Крім того, дуб посідає чільне місце у геральдиці адміністративних одиниць Румунії і сусідньої Молдови. Зображення *дубового листа* спостерігаємо і на емблемі збірної команди Румунії з регбі.

Росія (*Bears*). Ведмідь є традиційним символом Росії, який, за різними джерелами, використовується ще з початку 18 століття. Виникнення концепту простежується у країнах Західної Європи, хоча останнім часом спостерігаємо широке його використання і в Росії, переважно як символу міцності і сили. Крім того, ведмідь, який тримає м'яч кольору державного прапора, зображений на емблемі національної команди з регбі.

Самоа (*Manu Samoa*). *Manu Samoa* – ім'я відомого вождя-воїна, який жив близько 150 років тому. Спостерігаємо традиційний для тихоокеанських країн спосіб номінації спортивних команд, де за основу береться ототожнення спорту і бою, війни; не дарма усі команди регіону (Нова Зеландія, Фіджі, Самоа, Тонга) виконують традиційні бойові танці перед початком кожного матчу.

Південна Африка (*Springboks*, або *Boks*). Антилопа-стрибун (*Springbok*) – невелика біло-коричнева газель, ареал поширення якої охоплює південний захід африканського континенту. Тривалий час антилопа-стрибун була символом Південно-африканського союзу та ряду його урядових та неурядових установ, її зображення знаходилось на державному гербі. Після падіння режиму апартеїду

зображення антилопи було видалене з державної символіки через нагадування про роки расизму та соціальної нерівності. Зараз *Springbok* залишається символом національної команди з регбі, яка і досі вважається одним з найголовніших чинників об'єднання населення ПАР, та вагомим етнокультурним концептом.

Іспанія (*El XV Del Leon*). Назва збірної Іспанії – *El XV Del Leon* – відсилає до регіону країни, у якому гра зародилась і стала популярною. Крім того, символом іспанського регбі є лев (*leon*), зображення якого знаходимо і на емблемі національної команди з регбі, тобто тут можна говорити про подвійну знаковість номінації. Використання ж у назві кількісного числівника 15 (*XV*) апелює до кількості гравців у команді, що також є доволі традиційним у вторинній номінації назв спортивних команд.

Тонга (*Ikale Tahi – Sea Eagles*). Як і у випадку зі збірною Фіджі, використовується самоназва місцевою мовою, де спостерігаємо ототожнення людини з тотемом – орлом. Назва *Ikale Tahi* активно використовується переважно жителями Тонга, представники інших країн уживають частіше назву *Sea Eagles*. Цікавим є той факт, що на емблемі національної команди зображений зовсім інший птах – білий голуб (*White Dove*).

Уругвай (*Los Teros*). Черговий зоонім, який використовується як неофіційна назва – *Los Teros* (*Чайки*, або *Southern Lapwings*). Птах є доволі популярним на території Уругваю, інколи його використовують у символіці державних установ країни. Крім того, на емблемі національної команди з регбі також зображено такого птаха.

США (*The Eagles*). Білоголовий орлан (*Bald Eagle*) є традиційним символом США, який зображений і на державному гербі країни. Як вже було зазначено раніше, такий вид номінації є доволі традиційним у спорті, зокрема й у регбі. Крім того, білоголовий орлан, зображений у біло-синьо-червоних кольорах, присутній і на емблемі збірної.

Уельс (*Dragons*). Дракон (*The Red Dragon*) є традиційним символом Уельсу, який використовується переважно у геральдиці країни. Питання про

походження символу залишається спірним, існує ряд версій, перша з яких з'являється ще в *Historia Brittonum* (близько 828 р.). Більшість версій пов'язані з життям та діяльністю легендарного Короля Артура та інших відомих історичних кельтських постатей. Загалом же, на сучасному етапі цілий ряд урядових установ, місцевих органів влади, публічних та спортивних організацій використовують символ *Дракона*. Тож не дивним є такий вибір неофіційної назви національної команди з регбі, яка, крім того, традиційно виступає у формі червоного кольору.

Зімбабве (*The Sables*). Назва *The Sables* часто неправильно трактується при перекладі українською або російською мовами. Перекладачі апелюють до лексеми «шабля», пояснюючи кореляцію оніму і концепту з огляду на войовничість предків сучасних зімбабвійців та традиційну їх зброю. Насправді ж в означеній назві маємо традиційне посилання на певний символ культури народу, який має архетипний характер. Так, *Sable* у назві – не «шабля», а «чорна кінська антилопа» (*Sable Antelope*), ареал поширення якої припадає, зокрема, і на Зімбабве, а сама тварина традиційно вважається одним з тотемів-охоронців мешканців країни. Зауважимо, що візуального зображення концепту не спостерігаємо ні на емблемі збірної, ні на національному гербі федерації.

Ірландія та Шотландія. Збірні означених країн традиційно не мають додаткової офіційної або неофіційної назви.

Таким чином, незалежно від наявності чи відсутності у різних мовах та культурах повних або часткових відповідників тих чи тих мовних одиниць існують їх етнокультурні смисли, які й окреслюють національну специфіку номінативних елементів мови. Саме тому вважаємо, що асоціативний потенціал когнітивного та етнокультурного компонентів відіграє важливу роль у вживанні національно-маркованих мовних одиниць у вторинній номінації. Крім того, очевидним є той факт, що вторинна номінація може реалізуватися повною мірою лише за умови врахування різних аспектів етноспецифічної символіки та охоплення всього ряду відповідних мовних та культурних елементів, що й визначає перспективи подальших досліджень означених проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Красных В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія : курс лекцій / В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. – 284 с.
2. Лурия А.Р. Язык и сознание / А.Р. Лурия ; [под. ред. Е.Д. Хомской]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 320 с.
3. All Blacks – The Name? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rugbymuseum.co.nz>
4. Jourdan C. Language, culture and society. Key topics in linguistic anthropology / Jourdan C., Tuite K. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 310 p.
5. Rugby Union National Team Names [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.topendsports.com/sport/union/team-nicknames.htm>

АНОТАЦІЇ

У статті йдеться про особливості асоціативного вживання національно-маркованих мовних одиниць у вторинній номінації. Матеріалом дослідження слугують назви національних збірних команд з регбі – традиційного для британської культури виду спорту, у яких спостерігається широкий спектр номінативних процесів та етнокультурна символіка онімів.

Ключові слова: національно-марковані мовні одиниці, вторинна номінація, етнокультурна символіка.

The article presents the peculiarities of associative use of nationally-biased language elements in secondary nomination. The material of the research is names of national rugby union teams, in which wide range of nomination processes and ethnocultural symbolism of denominations are observed.

Key words: nationally-biased language elements, secondary nomination, ethnocultural symbolism.